

УДК 340.13

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВОВИХ АКТИВ ОРГАНІВ І ПОСАДОВИХ ОСІБ СУДОВОЇ ВЛАДИ: АНАЛІЗ НАЯВНИХ І НОВІ ПІДХОДИ

Лілія МАКАРОВА,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

У статті проведено аналіз наявних підходів до класифікації правових актів органів судової влади та їх посадових осіб, що відображені як у загальнотеоретичній юридичній науці, так і в галузевих науках, а також запропоновано нові підходи до класифікації досліджуваного явища правової дійсності.

Ключові слова: правові акти органів судової влади, правові акти посадових осіб судової влади, класифікація правових актів судової влади, судові рішення, акти правосуддя, постанови суду, ухвали суду, судовий наказ.

CLASSIFICATION OF LEGAL ACTS OF BODIES AND OFFICIALS OF THE JUDICIARY: ANALYSIS OF EXISTING AND NEW APPROACHES

Liliia MAKAROVA,

Postgraduate Student at the Department
of Theory and History of State and Law
of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

SUMMARY

In this article were analyzed the existing approaches to the classification of legal acts of the judicial authorities and legal acts of officials who were investigated in general theoretical legal science and in branch sciences. The author proposes new approaches to the classification of legal acts of the judiciary on the basis of new criteria.

Key words: legal acts of judicial authorities, legal acts of officials judicial power, classification of legal acts of the judiciary, court decisions, acts of justice, court rulings, court order.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування судової гілки влади в Україні, а також правосуддя особливої актуальності набуває потреба осмислення правових актів органів і посадових осіб судової влади на рівні загальної теорії права. Як відомо, система правових актів органів публічної влади визначена як на рівні галузей національного процесуального законодавства, так і на рівні відповідних юридичних наук. При цьому наявні або обґрунтовані в цих доктринах підходи до класифікації правових актів судової влади можуть суттєво різнитися у частині як критеріїв до видової диференціації, так і різновидів правових актів судової влади, що їх виокремлюють правники.

Стан дослідження. Проблема класифікації правових актів судової влади не нова для загальнотеоретичної та галузевих юридичних наук. Вагомий внесок у її розроблення зробили такі дослідники: І.В. Андронов, В.В. Джура, М.В. Єрошкін, С.К. Загайнова, О.В. Кот, М.В. Мазур, Г.В. Фазикош, С.В. Шевчук, О.М. Шиманович та ін. Водночас проблема, що становить предмет дослідження, однозначно не вирішена, а окремі підходи до класифікації правових актів судової влади можуть стати предметом наукової дискусії.

Метою й завданням статті є з'ясування наявних у сучасній правовій доктрині підходів до класифікації правових актів органів судової влади та правових актів посадових осіб судової влади, а також обґрунтування нових підходів до їх видової диференціації. Як методологічну основу для досягнення визначеної дослідницької мети автор використав формально-логічний метод аналізу, а також спеціально-юридичний метод.

Виклад основного матеріалу. Предметом наукового аналізу в межах наукової статті будуть доктринальні пози-

ції, які обґрунтовані вченими на рівні загальної теорії права та юридичних наук, що мають галузевий характер.

Серед наукових праць у загальнотеоретичній площині необхідно виокремити передусім здобутки С.В. Шевчука, В.В. Джури та М.В. Єрошкіна.

С.В. Шевчуком запропоновано підходи до класифікації актів судової влади за такими критеріями: за змістом; за функціональним призначенням у правовому регулюванні; за видами судочинства та за юрисдикцією суду; за інстанційністю; за суб'єктами, що їх приймають; за адміністративно-територіальним поділом; за складом суду; за характером застосування норм права; за реалізацією функцій судової влади; за формою зовнішнього об'єктивування результатів; за ступенем обов'язковості; за юридичними властивостями та залежно від обставин справи [1, с. 7].

В.В. Джура вважає, що класифікація судових актів може бути здійснена за різними підставами: залежно від галузевої належності; певної форми; статусу суду; від мети доведення правової інформації; юридичних властивостей; юридичної значущості. Учений вважає, що найбільш важливе практичне значення має поділ судових актів за юридичною значущістю, що передбачає їх таку видову диференціацію: судові правозастосовні акти, судові інтерпретаційні акти й судові правотворчі акти. На думку вченого, найважливішим різновидом правозастосовних актів судових органів є судові рішення, що являє собою форму зовнішнього вираження індивідуального (персонального) припису, яким установлюється наявність юридичних фактів і виникнення конкретних правовідносин між суб'єктами. Учений класифікує судові рішення за такими підставами: за суб'єктами, правомочними ухвалювати рішення; за видами, за формою і предметом доказування; за правовим значенням; за харак-

тером правового впливу; за юридичною силою, за змістом або способом захисту та юридичною природою. При цьому, наголошує автор, не всі правозастосовні акти судових органів є судовими рішеннями. До судових рішень не належать ухвали нижчих судових інстанцій (судів загальної юрисдикції й арбітражних) зважаючи на їх допоміжно-розпорядчу функцію [2, с. 5, 10–11].

Як підставу для класифікації поняття судових актів М.В. Єрошкін обрав їх основне призначення в правовому регулюванні. З огляду на запропонований критерій, правник вирізняє такі їх види: а) судові правозастосовні акти; б) судові інтерпретаційні акти. Указані різновиди правових актів органів судової влади виступають як підсистеми особливого роду в загальній системі правових актів суду. Як стверджує науковець, від правозастосовних і правоінтерпретаційних актів органів судової влади необхідно відмежовувати акти судового управління. Останні не входять до системи правових актів органів судової влади, хоча значною мірою визначають її структурно-якісний стан. Вони ухвалюються в межах судового управління й не пов'язані з відправленням правосуддя, але передбачають вивчення та узагальнення практики арбітражних судів, тим самим забезпечуючи її єдність (огляди судової практики, інформаційні листи, постанови Пленуму Вищого арбітражного суду РФ) [3, с. 10, 19].

Грунтовне розроблення проблеми класифікації правових актів судової влади здійснювалася й на рівні галузевих юридичних наук. Серед праць учених-цивілістів із досліджуваної проблематики на особливу увагу заслуговують роботи І.В. Андропова, С.К. Загайнової, О.М. Шимановича, Г.В. Фазикош.

Як уважає І.В. Андронов, однією з найбільш поширених підстав для класифікації судових рішень у цивільному процесі є вид провадження, в межах якого ухвалюється рішення. При цьому автор зазначає, що рішення суду як таке ухвалюється тільки в позовному та окремому провадженні, в наказному ж провадженні видається судовий наказ, який не охоплюється цією класифікацією. Крім того, вченим запропоновані підходи до класифікації рішень суду за такими підставами: а) за способом захисту, який використовується судом у позовному провадженні; б) за видами матеріально-правових відносин, які є предметом спору, й, відповідно, предметом судового рішення; в) за критерієм суб'єкта ухвалення рішення; г) за змістом рішення суду. На думку вченого, запровадження в цивільно-процесуальному праві можливості заочного розгляду справи й, відповідно, ухвалення заочного рішення є підставою для поділу рішень суду в позовному провадженні за ступенем реалізації принципу змагальності процесу [4, с. 7].

На основі аналізу процесуального законодавства РФ С.К. Загайнова обґрунтовує такі підходи до класифікації судових актів. Залежно від функцій судової влади в цивільному й арбітражному процесі, судові акти пропонуються поділяти на судові акти, що ухвалюються в рамках правосуддя, і судові акти, що ухвалюються в межах судового управління. Залежно від реалізації кінцевої мети правосуддя пропонуються розрізняти: 1) підсумкові судові акти, що завершують розгляд справи в рамках окремого судового провадження або в межах окремого правозастосовного циклу; 2) проміжні судові акти, що супроводжують усю діяльність зі здійснення правосуддя та спрямовані на винесення підсумкового судового акта.

Ученим пропонуються й такі, як уважає С.К. Загайнова, підходи до класифікації судових рішень: 1) залежно від процедури винесення судового рішення: а) рішення, що ухвалюються у звичайному порядку; б) рішення, що ухвалюються за результатами заочного розгляду справи; 2) залежно від повноти відповіді на всі заявлені вимоги:

1) остаточні; 2) додаткові; 3) проміжні; 4) часткові. Аналізуючи наявні в доктрині цивільного процесуального права погляди щодо сутності судового наказу, правник доводить, що судовий наказ є самостійним видом судових актів, які є показником виконання судовою владою завдань у цивільному процесі. За допомогою судового наказу реалізується право на судовий захист, що виражається в оперативному відновленні порушених прав, свобод і законних інтересів громадян і організацій [5, с. 8–9].

О.М. Шиманович пропонує видovu диференціацію судових рішень у цивільно-процесуальному праві на основі їх залежності від способу захисту права і правових наслідків, що їх викликають судові рішення. Зважаючи на визначений критерій пропонується розрізняти: 1) рішення про присудження – це постанови суду, які підтверджують права, обов'язки та законні інтереси сторін, і на одну зі сторін покладається зобов'язання виконати на користь іншої певні дії або утриматись від їх виконання; 2) рішення про визнання – це постанови суду, які підтверджують наявність або відсутність між сторонами певних юридичних відносин, певних обставин чи юридичних фактів; 3) констативні рішення – це постанови суду, які спрямовані на зміну або припинення правовідносин [6, с. 24]. Учений виокремлює як самостійні й такі види рішень: додаткове, заочне, повне та неповне рішення. Крім того, в роботі правника аналізуються види тих судових рішень, особливості яких не зафіксовані в чинному законодавстві, проте відомі науці цивільного процесуального права. Ідеться, зокрема, про альтернативні, факультативні, часткові, проміжні й умовні рішення суду [7, с. 12].

Г.В. Фазикош уважає, що в основі відомих науці класифікацій судового рішення лежить матеріально-правовий або процесуально-правовий підхід, однак у методологічному обґрунтуванні цих видів диференціацій є прогалина. До судових рішень, що ухвалюються у спрощених процедурах судочинства, дослідник зараховує судовий наказ, заочне рішення та сумарне рішення [8, с. 4].

Комплексне дослідження актів судової влади в господарсько-правовій науці здійснено в роботі О.В. Кот. На думку вченого, всі судові акти, що ухвалюються в господарському процесі, залежно від виконуваних ними функцій необхідно диференціювати на: 1) акти правосуддя, до яких належать рішення й ухвали господарського суду першої інстанції, постанови й ухвали судів апеляційної та касаційної інстанцій; 2) інтерпретаційні судові акти (акти тлумачення права) – ухвали про роз'яснення рішення, що виносяться господарським судом, а також рекомендаційні роз'яснення Вищого господарського суду та постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ВСУ) з питань застосування судами законодавства під час вирішення справ господарської юрисдикції; 3) інформаційні судові акти – інформаційні й оглядові листи й листи Вищого господарського суду України; 4) забезпечувальні судові акти – протоколи судових засідань і протоколи огляду та дослідження письмових і речових доказів у місці їх знаходження. Класифікація ухвал господарського суду здійснена правником за такими критеріями: 1) суб'єкти їх ухвалення; 2) правові наслідки їх винесення, 3) можливість їх оскарження, 4) спосіб їх оформлення, 5) час їх винесення. Учений доводить, що положення про визнання судових актів Верховного Суду України, ухвалених за наслідками перегляду судових рішень господарських судів, є правовими регуляторами суспільних відносин у сфері господарювання, а отже, і джерелами права.

О.В. Кот обґрунтовує висновок щодо поділу судових актів господарського суду за їх правовою природою на процесуальні (акти, що виносяться господарським судом під час розгляду справ задля фіксації процесуальних дій

(ухвали, протоколи) й оформлення його (розгляду) правових наслідків (рішення, постанови або ухвали)) і позапроцесуальні (рекомендаційні роз'яснення Вищого господарського суду України, інформаційні й оглядові листи) документи, що ухвалюються господарським судом у межах його компетенції. З метою уніфікації виконавчих документів органів правосуддя, автором запропоновано відмовитися від такого виду виконавчого документа, як наказ господарського суду, і натомість запровадити в господарській юрисдикції єдиний для інших судів загальної юрисдикції (загальних та адміністративних) виконавчий документ, яким є виконавчий лист [9, с. 6–7].

Проблеми класифікації правових актів Конституційного Суду України (далі – КСУ) присвячена наукова праця М.В. Мазура, який запропонував вирізнити такі їх види: 1) акти, ухвалені за результатами розгляду судових справ (підсумкові акти); 2) процедурні (процесуальні) акти; 3) внутрішньоорганізаційні акти (нормативні й індивідуальні); 4) оперативні акти (про затвердження, зміну або скасування внутрішньоорганізаційних актів та акти про внесення редакційних змін до підсумкових актів) [10, с. 7].

Один із представників доктрини адміністративного права Г.М. Писаренко, з урахуванням процесуальної природи рішення адміністративного суду наголошує на багатаспектності цього феномена й пропонує розглядати його і як акт адміністративного правосуддя, і як акт застосування права, і як процесуальний документ [11].

У настільній книзі «Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики», підготовленій авторським колективом за загальною редакцією О.М. Пасенюка, відображено такі підходи до класифікації судових рішень: 1) залежно від кола питань, вирішених через прийнятий акт, судові рішення поділяються на постанови та ухвали; 2) за формою зовнішнього вираження судові рішення можуть бути письмовими або усними; 3) залежно від обсягу вирішених ними питань судові рішення диференціюються на основні (завершальні), часткові та додаткові; 4) залежно від стадії судового процесу, на якій вони ухвалюються, розрізняють кінцеві, тобто такі якими завершується розгляд справи, та проміжні, що ними провадження у справі не закінчено; 5) за юридичними наслідками судові рішення поділяються на рішення про присудження, рішення про визнання, конститутивні рішення [12, с. 404–406].

Офіційне роз'яснення терміно-понять щодо видів судових рішень в адміністративних справах відображено в Постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України (далі – ВАСУ) від 20.05.2013 № 7 [13].

З урахуванням роз'яснень, які викладені в цій Постанові пленуму ВАСУ, а також положень глави 5 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ), всі судові рішення, що ухвалюються в межах здійснення адміністративного судочинства, автором пропонується класифікувати за такими критеріями: 1) залежно від кола питань, які вирішуються судом на: а) постанови; б) ухвали; 2) за формою їх зовнішнього вираження на: а) письмові; б) усні; 3) за колом питань, які вирішуються ухвалами судів апеляційної та касаційної інстанцій на: а) ухвали, якими вирішуються питання, пов'язані з процедурою розгляду адміністративної справи, та інші процесуальні питання; б) ухвали, якими задовольняються вимоги апеляційної чи касаційної скарги; 4) за значенням в адміністративному провадженні на: а) основні судові рішення; б) додаткові судові рішення; 5) залежно від способу вирішення судом питання про роз'яснення судового рішення на: а) ухвали про задоволення заяви про роз'яснення судового рішення; б) ухвали про відмову в задоволенні заяви про роз'яснення судового рішення; в) ухвали про залишення заяви про роз'яснення судового рішення без розгляду; б) залежно

від того, чи потребує судові рішення текстуального коригування, на: а) ухвали суду про внесення виправлень у судові рішення; б) судові рішення, що не потребують текстуального коригування; 7) залежно від ступеня складності розуміння змісту судового рішення учасниками адміністративного процесу на: а) правові акти судової влади, зміст яких не викликає труднощів у плані його розуміння учасниками процесу; б) правові акти судової влади, зміст яких викликає такі складнощі, а отже, вимагає ухвалення додаткового правового акта щодо інтерпретації основного рішення; 8) залежно від того, чи містить основне рішення органу судової влади додатковий правовий акт: а) рішення судового органу, яке не містить додаткового правового акта; б) рішення судового органу, яке містить додатковий правовий акт. Наведені підходи до класифікації правових актів органів судової влади враховують достатньо повною мірою особливості здійснення адміністративного судочинства України.

Аналіз вищенаведених підходів до класифікації правових актів судової влади дає змогу зробити низку зауважень стосовно як їх різновидів, так і критеріїв для видової диференціації.

По-перше, вважаємо достатньо аргументованим теоретичне положення про визнання судового наказу самостійним видом правового акта судової влади. Така позиція ґрунтується на аналізі положень ст. 95 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), в якій зазначається, що судовий наказ є особливою формою судового рішення, яке видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених ст. 96 цього нормативно-правового акта, а також Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2011 № 14, у якій указується, що наказне провадження є самостійним і спрощеним видом судового провадження в цивільному судочинстві під час розгляду окремих категорій справ, у якому суддя в установлених законом випадках за заявою особи, якій належить право вимоги, без судового засідання й виклику стягувача та боржника на основі доданих до заяви документів видає судовий наказ, який є особливою формою судового рішення [14].

Щоправда, наведені аргументи стосуються не змісту, а юридичної форми цього різновиду правового акта судової влади. Отже, судовий наказ є правовим актом судової влади, що має особливу юридичну форму й, з огляду на свою процесуальну природу, є судовим рішенням – виконавчим документом.

По-друге, ми не поділяємо думки вчених із приводу існування як самостійного різновиду правових актів судової влади інформаційних судових актів, до яких належать інформаційні та оглядові листи вищих судів і які називають позапроцесуальними, або актами судового управління. Такий висновок впливає з огляду на аналіз суттєвих ознак, притаманних категорії «правовий акт»: 1) його формально-обов'язковий характер; 2) його прийняття у спеціально передбаченому законом процедурно-процесуальному порядку; 3) його здатність породжувати юридичні наслідки; 4) його забезпеченість (гарантованість) з боку держави. Як відомо, такі риси не притаманні інформаційним листам вищих судів, тому вони не можуть бути зараховані до самостійного виду правових актів судової влади.

По-третє, вважаємо методологічно некоректним виокремлення як самостійного різновиду правових актів судової влади умовних рішень суду, в яких, на думку деяких правників, їх резолютивна частина підлягає виконанню за настання певних подій або наявності певних умов [15, с. 403–404; 16, с. 178]. Учені, представники доктрини цивільно-процесуального права, котрі виокремлюють як самостійний цей вид правового акта судової влади, не

зараховують його до жодної з наявних класифікацій головним чином через невизначеність критерію для видової диференціації однойменного поняття. Водночас уживання терміна «умовні» вказує на те, що мають існувати й «безумовні» або «не умовні» рішення суду, що не відповідає реальній дійсності та є неприпустимим з погляду методології класифікації. Уживання терміна «умовне рішення» некоректне й із погляду смислового навантаження цього словосполучення, що його буквально можна тлумачити як судове рішення лише за наявності чи під впливом певних умов.

По-четверте, вважаємо необґрунтованим виокремлення як самостійного різновиду правових актів судової влади забезпечувальних судових актів, до яких належать протоколи судового засідання, протокол огляду та дослідження письмових і речових доказів у місці їх знаходження. Такий умовид обґрунтовується тим, що протоколи й інші процесуальні документи не містять волевиявлення органу судової влади, адже їх призначення в судовому процесі зводиться до документальної фіксації юридично значущих у цій справі фактів.

По-п'яте, потребує конкретизації й уточнення поділ внутрішньо організаційних актів суду на нормативні та індивідуальні. До внутрішньо організаційних нормативних актів суду обґрунтовано зараховують регламенти судів, положення про секретаріати, положення про апарати судів і їх структурні підрозділи. У свою чергу, індивідуальні внутрішньоорганізаційні акти судів, на нашу думку, необхідно зарахувати до правових актів посадових осіб судової влади.

Вони можуть бути диференційовані за суб'єктом їх ухвалення на такі різновиди: 1) правові акти, ухвалені головою суду (накази та розпорядження з питань, що належать до його адміністративних повноважень; накази про визначення адміністративних повноважень заступника голови суду; подання про призначення на посаду керівника апарату Суду, заступника керівника апарату Суду та про звільнення їх із посад, а також про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства, що вносяться керівникові територіального управління Державної судової адміністрації в області); 2) правові акти, прийняті заступником голови суду (в межах повноважень, визначених наказом голови суду, під час виконання обов'язків голови суду); 3) правові акти, прийняті керівником апарату суду (про призначення на посаду та звільнення з посади працівників апарату суду; про застосування до цих посадових осіб заохочень або накладення дисциплінарних стягнень). Правові акти посадових осіб судової влади, як правило, мають персоніфікований характер, вичерпуються одноразовим застосуванням та ухвалюються для вирішення оперативно-розпорядчих завдань суду.

Вищевикладене дає підстави для висновку, що наявна в сучасній юридичній науці класифікація правових актів судової влади є неповною (із погляду як критеріїв для видової диференціації однойменного поняття, так і його різновидів) і, на нашу думку, має бути доповнена такими підходами.

З огляду на законодавчо визначену можливість їх оскарження:

а) правові акти судової влади, що потенційно можуть бути оскаржені (рішення судів першої та апеляційної інстанції);

б) правові акти судової влади, що не можуть бути оскаржені (рішення КСУ, окремі рішення ВАСУ, окремі рішення місцевих загальних судів, окремі судові рішення апеляційної інстанції). На підтвердження цієї тези наведемо положення чинного законодавства:

– рішення та висновки, ухвалені КСУ, є обов'язковими, остаточними й не можуть бути оскаржені (ст. 151-2 Конституції України) [17];

– рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності є остаточним та оскарженню не підлягає (ст. 171-2 КАСУ);

– рішення апеляційної інстанції з виборчих спорів є остаточним та оскарженню не підлягає. Рішення ВАСУ щодо скарги на результати виборів є остаточним і не підлягає перегляду в апеляційному чи касаційному порядку (п. 11 ст. 176 КАСУ) [18];

в) правові акти судової влади, що можуть бути оскаржені лише за умови встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення цієї справи судом. Згідно з ч. 3 ст. 242 КАСУ, постанова Верховного Суду України є остаточною й оскарженню не підлягає, крім випадку, встановленого п. 3 ч. 1 ст. 237 цього Кодексу (йдеться про встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення цієї справи судом) [18]. Згідно з ч. 3 ст. 360-3 ЦПК, постанова Верховного Суду України є остаточною й може бути оскаржена тільки з підстави, передбаченої п. 3 ч. 1 ст. 355 цього Кодексу (йдеться про встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення цієї справи судом) [19]. Відповідно до ч. 3 ст. 454 Кримінального процесуального кодексу України, постанова Верховного Суду України є остаточною й може бути оскаржена тільки з підстави, передбаченої п. 4 ч. 1 ст. 445 цього Кодексу (йдеться про встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом) [20].

Національне процесуальне законодавство України як завдання визначає: 1) для адміністративного судочинства – захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів [18]; 2) для цивільного судочинства – захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [19]; 3) для кримінального судочинства – захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження [20].

Аналіз вищезгаданих завдань дає змогу запропонувати як підставу для класифікації правових актів судової влади об'єкт їх захисту, що включає в себе, відповідно, приватні та публічні інтереси. З огляду на запропонований критерій, можна виокремити такі їх види:

а) правові акти судової влади, що захищають приватні інтереси суб'єктів;

б) правові акти судової влади, що захищають публічні (суспільні та державні інтереси) інтереси;

в) правові акти судової влади, які захищають приватні та публічні інтереси.

Залежно від сфери суспільних відносин, на яку поширює свій вплив правовий акт судової влади, пропонується розрізняти:

а) правові акти судової влади, що поширюють свій вплив на політичну сферу (рішення суду щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму; рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України, рішення щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності

Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя тощо);

б) правові акти судової влади, що поширюють свій вплив на економічну сферу (про право власності на нерухоме майно, відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі, передачу безхазяйної нерухомої речі в комунальну власність, визнання спадщини тощо);

в) правові акти судової влади, що поширюють свій вплив на сімейну сферу (про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами, перебування фізичної особи на утриманні, рішення щодо реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення, проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу тощо);

г) правові акти судової влади, що поширюють свій вплив на культурну (духовну) сферу (рішення КСУ про доступність і безоплатність освіти, рішення КСУ про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній і процесій, рішення судів про захист прав на об'єкти авторського права й суміжних прав);

д) правові акти судової влади, що поширюють свій вплив на екологічну сферу (рішення з питань відшкодування шкоди, завданої навколишньому середовищу, довкіллю, водоймам, повітрю).

Правові акти судової влади щодо принципу правопевності (юридичної визначеності) можна класифікувати на такі види: а) правові акти судової влади, що відповідають принципу правопевності й із погляду норм матеріального та процесуального права є прогнозованими, очікуваними для учасників процесу. Такі акти ухвалюються з дотриманням норм чинного законодавства, усталеної судової практики та практики вищих судів України; б) правові акти судової влади, що не відповідають принципу правопевності й із погляду норм матеріального і процесуального права не відповідають очікуванню прогнозам учасників процесу. Такі правові акти суду, хоча й ухвалюються на основі норм чинного законодавства, однак суперечать усталеній судовій практиці та практиці вищих судів. Наприклад, у супереччя позиції КСУ щодо офіційного роз'яснення вживаного в тексті Основного Закону України терміна «звуження змісту й обсягу прав і свобод людини», суди загальної юрисдикції під час вирішення справ, що торкаються захисту окремих конституційних прав громадян, доволі часто відходять від цієї позиції, підміняючи її власною інтерпретацією.

Згідно з ч. 1 ст. 129 Конституції України, суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним і керується верховенством права [17]. З огляду на зміст цього конституційного принципу, судові рішення органу судової влади мають бути ухвалені з дотриманням принципу верховенства права. Урахування цієї вимоги дає підстави для диференціації формально-обов'язкових волевиявлень органів судової влади на такі види:

а) правові акти судової влади, що ухвалені з дотриманням принципу верховенства права;

б) правові акти судової влади, які ухвалені з порушенням (ігноруванням вимог) принципу верховенства права.

Залежно від фактичної реалізації імперативної норми щодо обов'язковості виконання правових актів судової влади, пропонується виокремлювати:

а) правові акти судової влади, що виконані в повному обсязі;

б) правові акти судової влади, що виконані частково;

в) правові акти судової влади, що залишаються не виконаними.

Наведений підхід до класифікації правових актів підтверджується статистикою щодо виконання правових актів, ухвалених національними судами. Станом на жовтень

2016 р. наявна загальна заборгованість за рішеннями судів, виконання яких гарантовано державою, становить більше ніж 3,5 млрд. грн., із яких у державному бюджеті на 2016 р. закладено погашення 10% заборгованості. Виплата таких коштів здійснюється за принципом черговості, тому реально отримати кошти у 2016 р. можуть особи, які звернулися до Казначейства ще у 2013–2014 рр. [21]. Про необхідність вирішення проблеми, пов'язаної з невиконанням або затримкою у виконанні рішень національних судів, наголошується й у «пілотному» рішенні Європейського суду з прав людини від 15.10.2009 у справі «Юрій Михайлович Іванов проти України».

Висновки. На завершення розгляду цього питання зауважимо, що ми не претендуємо на вичерпне висвітлення досліджуваного питання, проте запропоновані підходи до класифікації правових актів органів судової влади суттєво збагачують уявлення про багатоманітність прояву цього явища у правовій дійсності. Класифікація правових актів судової влади дає змогу конкретизувати місце цих актів у загальній системі правових актів і встановити їх власний внутрішньо-системний взаємозв'язок. Будь-який правовий акт судової влади може розглядатися в рамках не однієї, а декількох класифікацій, що дасть можливість конкретизувати його юридичну природу, визначити його місце щодо інших правових актів органів судової влади.

Список використаної літератури:

1. Шевчук С.В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 / С.В. Шевчук ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2008. – 38 с.
2. Джура В.В. Правовые акты органов судебной власти : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / В.В. Джура ; Омский гос. ун-т им. Ф.М. Достоевского. – Омск, 2009. – 23 с.
3. Ерошкин Н.В. Система актов органов судебной власти в Российской Федерации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / Н.В. Ерошкин ; Рос. акад. адвокат. и нотар. – М., 2011. – 21 с.
4. Андронов І.В. Рішення суду першої інстанції в цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / І.В. Андронов ; Одеська нац. юрид. акад. – О., 2008. – 20 с.
5. Загайнова С.К. Судебные акты в гражданском и арбитражном процессе: теоретические и прикладные проблемы : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.15 / С.К. Загайнова ; Уральск. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 2008. – 50 с.
6. Шиманович О.М. Поняття, види та роль судових рішень у захисті прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави / О.М. Шиманович // Вісник Київського нац. університету імені Т. Шевченка. Серія «Юридичні науки». – К. : Київський університет, 2004. – Випуск 60. – С. 22–25.
7. Шиманович О.М. Судові постанови у цивільному процесі України (на матеріалі рішень і ухвал суду першої інстанції) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О.М. Шиманович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с.
8. Фазикос Г.В. Судове рішення в цивільному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Г.В. Фазикос ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2008. – 20 с.
9. Кот О.В. Судові акти в господарському процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / О.В. Кот ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. – К., 2011. – 21 с.
10. Мазур М.В. Акти органів судової влади як джерело конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид.

наук : спец. 12.00.02 / М.В. Мазур ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2009. – 20 с.

11. Писаренко Г.М. Судові рішення в адміністративних справах: поняття, види, особливості ухвалення / Г.М. Писаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apdp.in.ua/v62/07.pdf>.

12. Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / за загальною редакцією О.М. Пасенюка. – К. : Істина, 2007. – 608 с.

13. Про судові рішення в адміністративній справі : Постанова Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13>.

14. Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2011 № 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0014740-11>.

15. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: академічний курс : [підручник] / М.Й. Штефан. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 624 с.

16. Цивільний процес : [навчальний посібник] / [А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О. І. Угриновська та ін.] ; за ред. Ю.В. Білоусова. – К. : Прецедент, 2005. – 293 с.

17. Конституція України від 28.06.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

18. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № № 35–36, 37. – Ст. 446.

19. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № № 40–41, 42. – Ст. 492.

20. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № № 9–10, 11–12, 13. – Ст. 88.

21. Бялий Г. Огляд ЗМІ: ЄСПЛ та виконання судових рішень / Г. Бялий, Ю. Некляєв // Юридична газета [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://radako.com.ua/news/oglyad-zmi-iespl-ta-vikonannya-sudovih-rishen>.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Макарова Лілія Русланівна – аспірант кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Makarova Liliia Ruslanivna – Postgraduate Student at the Department of Theory and History of State and Law of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs;

lilia1819candy@gmail.com